

„ЗИМИ, ЗИМИ, ЗОМ“ – ЗА ДВЕ ОСОБЕ

Додела феномена званог НИН-ова награда 2020. године прошла је уз обиље скандала, више него претходних година, када су се јављали гласови против – примера ради – Дејана Атанацковића, а сећамо се и миленијалског протеста прошлогодишњег лауреата, када је награда – годину пре – додељена за не-његов роман *Арзамас*. Ове године је више буке подигла чињеница да су петоро чланова жирија за доделу награду уручили једном од пет романа НВО-реалистичке поетике, како је назива Слободан Антонић у једном од својих текстова, односно, да је протестну ноту потписало осамнаест савремених српских прозаиста, међу којима и неки од ранијих добитника овог велепрестижног признања.

На страну што је један, у великој мери, занатски посматрано, нестручан за оцењивање квалитетне прозе, жири доделио награду роману који се опет дотиче проблема постјугословенске стварности и демитологиза-

ције савременог великосрпства, исто је тако смешна чињеница да протест против оваквог жирија потписује и Емир Кустурица, који је награду која носи Андрићево име доделио старом рокеру Борисаву Ђорђевићу за сликовницу са стиховима у двоструком прореду, не дискутабилног – него неупитног некавалитета. Дакле, са обе стране посматрано, могу се наћи бриљантни лапсуси везани за доделу овогдишњег НИН-а. Притом, како је примећено, жири је одређен од стране колегијума овог приватизованог часописа, такође некомпетентног по питању вредновања књижевности, а немоли препознавања људи који су у стању да је вреднују.

Са једне стране, ту су изјаве једних од чланова жирија да се треба оставити прошлост и бавити се садашњошћу – јер, евидентно, ми се нисмо померили од нивоа *Милеша прошив транзиције* – а са друге, имамо ауторе који се у великој мери, у својим скоријим романима,

баве управо нашом прошлошћу, посматрајући је кроз призме различитих поетика. А и једни и други ништа мање тенденциозни – и то чак више слични него што то желе да признају или примете – практично исто теже да прикажу, са становишта својих идеологија: такозвани левичари се баве садашњошћу имплицитно алудирајући на величанственост наше скорије, југословенске прошлости и варварства који је након њеног распада уследио – мада, као по правилу, више на територији потенцијалног центра обновљеног Душановог царства, него у тисућљетним краљевствима и у потомака богумилских стећака – а такозвани десничари се баве прошлошћу алудирајући на нашу садашњачку нејакост спрам домаћег задатка који су оставили у аманет *прометеји наде, айостіоли јага*. Заправо, и једни и други, ако ћемо руку на срце, потенцирају нејакост нашу и неспособност – једни да наставимо националну идеју како су то чинили наши преци, други да наставимо интернационалну идеју. Како су то чинили наши преци.

Не знам да је и оно време које слободно можемо узети за најнепродуктивније у нашој књижевности, деценију пред Други светски рат, када се води отворен, чак неумесан поетич-

ко-политички сукоб између две или три југословенске левице и неколико есхаесовских десница, било толико погубно по нашу књижевност колико је то било стање у претходним деценијама.

Додатни је проблем чињеница да живимо у друштву брзо потрошних занимација, те једна оваква, вишенедељна агонија, делује као озбиљан проблем. Некомпетентни жири, лево-либерални, за доделу награде приватизованог часописа у износу од десет хиљада евра, против осамнаест релативно десно-конзервативних прозаиста, чија протестна нота ипак неће ући у свест српске историје као Апел српском народу у окупираној, недићевској Србији, нити *Бијела књиџа* Стипе Шувара, нити различити меморандуми САНУ-а у претходним деценијама. Нема ту етике калибра Милоша Н. Ђурића.

Да би ова фарса остала упамћена у *cache* меморији једног народа, морала би да за учеснике има људе који заправо имају раскошног књижевног талента. Различити гласови се позивају на то да овакав, левичарско-ангажовани жири, не би доделио НИН-а Црњанском, Андрићу и Пекићу, који су се бавили српском прошлошћу. Али исто је легитимно питање да ли би, да су са друге стране неки од *осамнаесторице* доделили НИН-а својим поли-

тичким неистомишљеницима кроз историју ове награде, а који су пак писали о својим садашњостима – Оскару Давичу, Мирославу Крлежи, Дубравки Угрешин? Да ли би се сложили да Његошева награда оде, као што јесте, Бранку Ћопићу за *Баштиу сљезове боје*, уместо Црњанском за *Роман о Лондону*? (Уопште, погледајмо и шта се са Његошевом наградом дешава данас.)

И не само са Његошевом и НИН-овом наградом, већ свим наградама које су понеле имена по недостижним уметницима или симболима некадашњих *институција*, и питајмо се зашто је само НИН-ова награда толики проблем? Од Бог свети зна колико књижевних награда се тренутно додељује у Србији, немогуће је не видети како је велика већина додељена не по националном – као некада – већ по партијском и буразерском кључу, под шифром међусобног трљања сврбљивих леђа и чешања ознојаних, празних дланова. Зашто је НИН-ова награда и даље толико *престижна*, ако у последњих тридесет година – по жирију – траје криза српске књижевности? Да ли је и даље престижна уколико се додељује најбољем од слабих романа? Да ли се и књижевност као и демократија, свела на избор *мање зла*?

Мада звучи невероватно, постоји могућност *недодељивања* награде и на тај начин чувања њеног реномеа. То је власт радила после Другог светског рата, на најразличитијим **конкурсима часописа**, а са жељом да се поспешу културно уздицање и развој младих, али и средњих генерација. Искрено, уколико не постоји роман који ће као темељац једне културе стајати у деценијама које ће доћи, заиста је могућност *не додељивања награде*. Ако није написан један *Дервиш и смрт*, ако се није појавио аутор са снагом једног Пекића, Црњанског, Лалића, Булатовића, Драгослава Михаиловића, Павића, Живојина Павловића – а ово су само нека од имена на основу којих НИН-ова награда темељи свој легитимитет – сасвим је исправно не доделити награду и на тај начин експлицитно указати на кризу у једној књижевности.

Независно од тога да ли се аутор окреће прошлости, садашњости или будућности, да ли је постмодерни метаесејиста или реалистички приповедач класичног типа, ако нема књижевни дар који симболички НИН представља, не мора му се пошто-пото дати десет хиљада евра и гурати књига у излоге са налепницама, као да се продаје кукурузни чипс или вода која је добила већ Бог зна колико

награда на Међународним сајмовима. *Може се* те године десет хиљада евра донирати сеоским и школским библиотекама, и верујем да ће се далеко више допринети развоју, пре свега, читалачке публике.

Чујем, недавно, у једном – и да ли само једном? – месту у Србији, најчитаније су *списатељице*, већ годинама уназад. Да ли то, заправо, чуди? Када *најиреситијнију* награду добијају романи који немају ни трунке поетског у себи, који су без клице способности да напишу макар једну ванвременску реченицу која ће ући у колективну свест попут *бескрајној, џлавој круја* или *свијетна јуноја љада* – а на основу којих савремена књижевност стиче легитимитет, као да потенцира да је довољно да ове *стихове* узме за мото или у оквиру интертекста и тако покаже списатељев *чишталачки* дар – шта се може очекивати да буде најчитаније? Не даје Андрићевој књижевности легитимитет чињеница да је добио Нобелову награду, већ његово дело говори само за себе. А узаман је и Нобел – који је исто додељиван по политичком кључу у безброј прилика – као реклама, ако ту нема онога што је надвременско. А, ако ћемо бити и безобразни, Његош и Бранко у своје доба нису могли да кажу да су се наживали од своје песничке славе, што није

спречило васељенску снагу њиховог дела да превазиђе временски јаз између њих и генерација које су дошле, и постану део колективне свести једног народа. И да ли само једног?

Први, дакле, велики проблем који ову фарсу чини тужном, јесте чињеница да је немогуће избећи чињеници да се награда *мора* доделити, и да штампарије и издавачи *морају* да спремају нова издања, писац да трља руке, трчи по промоцијама и на сваки следећи роман ставља етикету – својом или уредничком вољом – „добитник НИН-ове награде те и те године“. Дакле, НИН је, просто, *симбол* у свести читалачке публике који би требало да је гарант квалитета. Хенкел?

Али суштински, уместо да се одређује уметничка вредност дела, иманентна тексту и на основу очигледности књижевног дара аутора, она бива на силу гурана у калупе идеологија чији сукоб пружа своје канце и у 21. век, генерације која је била неспособна да, са једне стране, сачува ону већу државу, а са друге, и ону умањену. Односно, да будемо отворени: сукоб је између оних нововалних пацифиста и квазипраксисоваца који су, мислећи да је довољно слушати *Римшуйшиџуки* и тако гандистички спасити Југославију од оног што данас називају демонима национали-

зма, и између оних који се данас окрећу неоскврњивим идолима Албанске голготе и Младе Босне, начитанима и склонима покушају да се линијама мањег отпора – које доноси (анти)поетика пост-модерне – сачува Косово.

И једни и други, припадници не изгубљене, него апсолутно дезоријентисане генерације – у великој мери, ова су имена сличних година, свакако, са изузецима – данас се зимикају и *иуцају* пиштољима на воду, у недостатку талента способног за велику књижевност, са књижевностима неспособним за дуг живот. У Првом и Другом светском рату – а оба су исконишта идеологија које ове стране, зависно од оријентације, узимају за подлогу свог стваралаштва, имплицитно и експлицитно – толико је писаца страдало, да је бројка вероватно рекордна међу свим зараћеним странама. У првом случају су практично малолетници, попут Станислава Винавера и Растка Петровића, ишли међу 1300 каплара и преко Албаније, а у другом писци свих поетичких опредељења одлазили у борбу против окупатора (а и међу собом). Заправо, неумесно је чак правити поделе у случају потоњих – али и претходних, ако имамо у виду да је Црњански ипак био регрутован у аустроугарску војску – јер са истом наме-

ром борбе су се из својих удобних станова у срцима Београда одметали и Драгиша Васић као и Коча Поповић. У партизане је отишао и резервни коњоводац Бранко Ђопић, исто као и у четнике Јанко Туфегџић. У усташком логору је убијен и Србин Стево Галогожа и Хрват Миховил Павлек Мишка, од четничке руке је страдао Хрват Иван Горан Ковачић и бежао Србин Раде Драинац. Нема народа са толико прекланих и стрељаних стихова као што су народи са овог простора.

У ратовима које и једни и други тематизују као пресудне за утемељење њихових поетика и погледа на живот – дакле, оним који ће ускоро обележити три деценије од почетка – оваквог феномена није било. Књижевност се држала по страни, већ тада је престала да гарантује за своју идеју својим животом. Књижевници су се поставили у улогу идеолога, са свих страна – од *Максима Горког са Динаре* до *Оца српске нације* – и са безбедне удаљености, као да су њихови животи вреднији од било ког другог живота њихових читалаца, говорили своје. Од свих њих, зар за узор можемо узети још једино оне који су свој протест исказали одласком из свих земаља бивше Југославије, одлучни да се не упуштају у редовно враћање на фабричка подешавања,

епских размера под овом капом небеском?

А шта раде наши савремени књижевници и интелектуалци, само на примеру оних везаних за **(ФОТО, ВИДЕО)** око НИН-ове награде? И једни и други су немогући да снагом свог – уосталом, по свему судећи, слабо развијеног – лирског живца, књижевног нерва поставе своје скрибоманске нагоне у службу једног језика и народа који тим језиком говори. Наместо тога, читаоце се упорно обмањује догматским, окорелим идеолошким поткама и потенцира оно можда и најтужније у њима – инфериорност у односу на прошлост. Зар нико међу писцима старије генерације – а следствено томе, и оним млађима – није способан да види снагу савременог човека да се супротстави проблемима савремености? Или, напосто, стварност демантује једну такву могућност? Да ли је онда кључ напајати човека, левог или десног, усправно-марксистичког или наглавачке-хегелијанског светлим примерима из прошлости? Ако јесте кључ у подсећању да *може и друкчије нешто што је сада*, онда је јамачно да би било практичније да сви ови умови у којима кључа сав национални и интернационални велтшмерц – али где ниједнима идеолошка усмереност не долази из стомака, из утробе – организују

трибине и популарна предавања, него да троше папир у време када све преостале зелене површине на планети, свако мало, захватају пожари библијских размера? Шта значи једном просечном читаоцу да у библиотеци, оскудној или не, има роман који говори о Церу или пак *сиененизацији* српске војске у последњим ратовима, ако ниједан од та два нема снагу уметничког дела? Није ли онда практичније штампати изнова и изнова већ постојеће, романе који се баве овом тематиком? Чињеница да, примера ради, Изет Сарајлић пева о данима када је проживљавао опсаду у Сарајеву, ни на који начин не утиче на уметничку вредност његових успешних песама, јер оне су изнад дневне политике – оне се баве архетипима зла у људима, а не новинским насловима и дискурсима.

Уопште, чињеница да је НИН-ов жири – на страну све оне структуралистичке и постструктуралистичке карактеристике ове веселе дружине – имао да прегледа две стотине романа, јасно говори о једној бесмисленој хиперпродукцији. Ништа мање трагично и фарсично него чињеница да цела Србија *пева*, да се сваке године на стотине и стотине, можда и хиљаде људи пријављује за певачка такмичења и чека своју златну шансу да се *цробије* и постане *име*. Исто је, али

истио, када на постеру за свирку у локалу на Салајци стоји „Звезда Гранда“, или у излогу једне метрополисне књижаре у центру „Добитник НИН-ове награде“ (или, не дај Боже, „Ужи избор за НИН-а“). Шмирантска реклама за оне који владају техничким предиспозицијама – горњом и доњом лагом, као и фуковштином и жижековштином – али са апсолутним недостатком снаге да се створи нешто суштински своје и свима заједничко. И зато је једно *йевач*, и једно је *сйисаишељ*, а сасвим друго *музичар*, и друго *књижевник*.

На крају, није срамота и признати – најпре себи – да начитаност и постојање потребе за тим нису једине предиспозиције да се напише добар роман. Питање је колико је и предиспозиција да се добар роман *йрејозна*, јер онај ко не познаје унутрашње законитости настанка уметничког дела – а који је то јамчи својим стваралаштвом – дискутабилно је колико може да буде увиђаван и да препозна фини механизам једне надвремености (*sic!*). Није срамота ни признати – најпре себи – да се може сјајно писати о књижевности са теоријског аспекта – уочавати паралеле између времена, места и аутора и на тај начин дати допринос сагледавању система иманентног људском роду који се манифестује у

уметности – а да се није у стању *найсати* једно такво дело. Онај ко нема дара, ко нема нит – ко је немогућ и нерад да кожу своју изврне на поставу и најпре личном, емотивном и менталном снагом покаже и себи и другима да препознаје своје умеће и да је спреман да се суочи са поклоном и обавезом, највећом коју судбина може доделити јединки – можда ће научити да обликује камен, блато, глину, реченице, слаже боје, али неће имати снагу да им удахне живот. Постоје сликари који ванредно копирају, који би, временом, и Сикстинску капелу успели да репродукују – али само *рејродукују*. И никакав спољни фактор – компас на идеолошкој мапи, језичка и национална или наднационална припадност, терет или растерећеност од историје, род, пол, сексуална или религијска опредељеност, боја трепавица, на крају крајева – неће у њему пробудити књижевничку црту, уколико ње *нема*. Чак и уколико је има, за њу се гарантује животом, а не лектиром и нарадивима. Ради ње се жртвује удобност и суочава са собом, а не са другима, са безбедне удаљености, иза екрана. А тога, у савременој српској прози, тешко да има.

И не само за доделу обесмишљеног, комерцијализованог НИН-а.